

بازنمایی خشونت علیه زنان در جنگ

(مطالعه موردی: مستند زنانی با گوشواره‌های باروت)^۱

سماء نیسی^۲؛ زهرا میرحسینی^۳؛ محسن بدره^۴

تاریخ ارسال: ۱۴۰۲/۰۵/۱۶ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۲/۰۹/۲۲

چکیده

این مقاله، خشونت علیه زنان در جنگ را براساس روایتی از فیلم مستند «زنانی با گوشواره‌های باروت» به تصویر کشیده است. هدف این مطالعه، شناسایی نحوه ترسیم و بازنمایی خشونت جنسی علیه زنان و نیز شناخت گروه‌های آسیب‌پذیر زنان در جنگ به روش تحلیل محتوای کیفی است. زنانی که در این مستند نشان داده شده‌اند، به سه گروه زنان داعشی داخلی، زنان داعشی خارجی- که اغلب موافق داعش بودند- و گروه سومی که زنان کوچو بودند، تقسیم‌بندی شدند. سپس روایت‌های این سه دسته در سه جدول مختلف گردآوری شد و نشانه‌ها و کدهایی از اظهارات آنها مبتنی بر مفهوم محوری خشونت علیه زنان در جنگ، استخراج شد. سپس براساس همین نشانه‌ها تحلیل انجام شد. براساس نتایج پژوهش، شکنجه زنان به واسطه فرزندان آنها از قبیل بیماری، زخمی یا کشته شدن فرزندان، همچنین خشونت جنسی و تجاوز به زنان و دختران، خشونت کلامی و توهین، فریب دادن زنان برای همراه کردن آنها در جنگ، از جمله خشونت‌هایی است که در این مستند به تصویر کشیده شده است. براساس یافته‌ها، زنان به دلیل تجاوز و نیز شکنجه فرزندان، خشونت مضاعفی را تحمل می‌کنند که از آنان قربانیانی منفعل در جنگ بر ساخته و بازنمایی کرده است.

واژه‌های کلیدی

بازنمایی، خشونت جنسی، جنگ، فیلم مستند.

پژشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
رتال جامع علوم انسانی

۱. این مقاله براساس نظر گروه دبیران و سردبیر فصلنامه، پژوهشی است.
۲. کارشناسی ارشد مطالعات زنان، گرایش زن و خانواده، دانشکده علوم اقتصادی و اجتماعی دانشگاه الزهرا، تهران، ایران.

samaanaissi@gmail.com

۳. استادیار گروه مطالعات زنان و خانواده، دانشکده علوم اجتماعی و اقتصاد، دانشگاه الزهرا، تهران، ایران (نویسنده مسئول).

z.mirhosseini@alzahra.ac.ir

۴. استادیار گروه مطالعات زنان و خانواده، دانشکده علوم اجتماعی و اقتصاد، دانشگاه الزهرا، تهران، ایران.
m.badreh@alzahra.ac.ir

مقدمه

خشونت علیه زنان پدیده‌ای است که زن به دلیل جنسیت خود، جنس مخالف (مرد) به او اعمال زور می‌کند و حق وی را ضایع می‌کند (دانش، ۱۳۹۶: ۴۸). خشونت علیه زنان در تمامی مناطق جغرافیایی و در اعصار مختلف تاریخی وجود داشته و مرزهای فرهنگی، طبقه اجتماعی و اقتصادی، تحصیلات، قومیت و سن را درنوردیده است. توجه جدی به این نوع از خشونت‌ها به عنوان یک معضل حقوقی و اجتماعی از چند دهه گذشته مطرح شده است. این موضوع در تعریف خشونت در مراجع رسمی مثل اعلامیه رفع خشونت علیه زنان در سپتامبر ۱۹۹۳ نیز منظور شده که در آن، هر نوع عمل خشونت‌آمیزی که بر اختلاف جنسیت مبتنی باشد و به آسیب یا رنج بدنی، جنسی و روانی زنان بینجامد یا احتمال منجر شدن آن عمل به این نوع آسیب‌ها و رنج‌ها وجود داشته باشد و یا حتی تهدید فرد به این‌گونه اعمال، از مصادیق خشونت شمرده می‌شود (سازمان جهانی بهداشت، ۱۳۸۵). اگرچه در بسیاری از کشورها خشونت علیه زنان به صورت رسمی منع شده، ولی واقعیت آن است که خشونت علیه زنان هنوز اعمال می‌شود.

جهان هر روزه شاهد جنگ‌های بین‌المللی و داخلی می‌باشد. جنگ‌ها به عنوان عامل اصلی، توسعه جوامع را که برای تساوی حقوقی و اجتماعی زنان امری مهم است، تحت‌تأثیر قرار داده و زنان را به عنوان قربانیان اصلی و بی‌دفاع جوامع به سوی نابودی، انزوا و تبعیض سوق می‌دهند. زنان و کودکان، عامل به وجودآورنده جنگ‌ها نیستند، ولی معمولاً صدمات زیادی را در جنگ‌ها متحمل می‌شوند و در نتیجه جنگ مورد خشونت قرار می‌گیرند. خشونت‌هایی که در جنگ علیه زنان صورت می‌گیرد، انواع مختلفی دارد که شامل از دست دادن نزدیکان، آسیب روحی و جسمی، آوارگی و غیره می‌باشد. یکی از انواع خشونت‌ها که در جنگ‌ها به صورت گسترده‌ای اتفاق می‌افتد و یکی از مشکلات حاد جنگ‌هاست، خشونت جنسی و تجاوز به زنان است که با اهداف مختلفی از جمله تحقیر طرف مقابل و پاک‌سازی قومی انجام می‌شود. خشونت جنسی که از آن به عنوان اسلحه

بازنمایی خشونت علیه زنان در جنگ (مطالعه موردی: مستند زنانی با گوشواره‌های باروت)

خاموش^۱ نام برده می‌شود^۲، در طول تاریخ، اغلب به عنوان تاکتیک جنگی و یکی از روش‌های وحشیانه برای تخریب غرور و شرافت ملی به کار می‌رود که نه تنها فرد قربانی بلکه کل جامعه وی را تحت تأثیر قرار داده و موجبات تخریب فرهنگ و هویت وی را فراهم می‌آورد. تعداد زیادی از خشونت‌های جنسی به دلایل مختلف از جمله احساس ننگ و عار حاصل از آن و ترس از عواقب افشا و انتقام ابلاغ نمی‌شود که متأسفانه بیشتر این حالات به دلیل اتفاق افتادن آن از طرف گروه غلبه‌کننده بر گروه شکست‌خورده بدون عقوبت و مجازات باقی می‌ماند.

برخی معتقدند حقوق بشر، خشونت جنسی را یک جرم علیه شرافت و حیثیت زن- و نه یک خشونت جسمانی علیه وی- در نظر گرفته، بنابراین آن را کم‌اهمیت‌تر از اعمالی مثل شکنجه دانسته است. با وجود این، در سطح بین‌الملل، تلاش‌هایی برای جبران این کاستی صورت گرفته است. یکی از اولین تلاش‌ها برای مبارزه با مرتکبین این اعمال در سال ۱۹۱۹ انجام گرفت و کمیسیونی برای رسیدگی به گزارش‌های موجود راجع به تجاوز افراد ارتش آلمان به زنان فرانسوی و بلژیکی^۳ تشکیل شد که البته این امر بنا به ملاحظات سیاسی پیگیری نشد. مجمع عمومی سازمان ملل در سال ۱۹۴۷ نیز اعلامیه‌ای را با عنوان «حمایت از زنان و کودکان در شرایط اضطرابی و مناقشه مسلحانه»^۴ منتشر کرد و خواهان رعایت کامل آن از سوی تمام کشورهای عضو شد. این اعلامیه به شرایط جنگی اختصاص داشت، ولی به مسئله خشونت جنسی و تجاوزهایی که به عنوان یک نوع سلاح جنگی در درگیری‌های مسلحانه انجام می‌شود، اشاره فاحشی نداشته است. نخستین بار در ماده ۴۷ قانون لیبر^۵، قواعد مربوط به افراد متجاوز به عنف به ساکنین کشور متخاصم وضع شد. کنوانسیون‌های ژنو در مورد حمایت از زنان، ضعیف عمل

1. Unspoken weapon

۲. در سال ۲۰۱۹ فیلم مستند بین‌المللی با نام «اسلحه خاموش» توسط دانیال الت ساخته شد که ۷۰ سال تجاوز جنگی، بردگی و شکنجه‌های جنسی از دوران جنگ جهانی دوم در ژاپن، آلمان، ایتالیا تا مناطق درگیری اخیر در یوگسلاوی سابق، جمهوری دموکراتیک کنگو، رواندا را مورد بررسی قرار می‌دهد.

3. Committee on Alleged German Outrages Appointed by His Britannic Majesty's Government and Presided Over by the Right Hon.

4. Declaration on the Protection of Women and Children in Emergency and Armed Conflict

۵. این قانون در ۲۴ آوریل ۱۸۶۳ توسط رئیس‌جمهور آمریکا ابراهام لینکن که خود حقوق‌دان بود، صادر شد که در ماده ۴۷ آن برای متجاوزین به عنف، عقوبت اعدام را تصویب کرد.

بازنمایی خشونت علیه زنان در جنگ (مطالعه موردی: مستند زنانی با گوشواره‌های باروت)

کرده‌اند. در کنوانسیون ۱۹۲۹ ژنو^۱ تنها به رفتار متفاوت و مطابق با نیازهای اسرای جنگی زن اشاره شده و در کنوانسیون ۱۹۴۹ ژنو و پروتکل الحاقی^۲ آن (۱۹۷۷) ۱۹ ماده خاص در ارتباط با زنان آورده شده است. متأسفانه در این کنوانسیون‌ها، اهمیت جرائم علیه زنان به حد کافی تبیین نشده است. در بند ۲ ماده ۲۷ چهارمین کنوانسیون^۳ آمده است: «مخصوصاً زنان در برابر هرگونه حمله به شرف و حیثیت‌شان- و به طور خاص در برابر تجاوز جنسی، اجبار به فحشا، یا هرگونه تجاوز بی‌شرمانه- باید حمایت شوند»^۴. اعلامیه و دستورالعمل وین^۵ که از سوی کنفرانس بین‌المللی حقوق بشر در ژوئن ۱۹۹۳ صادر شد و اعلامیه و دستورالعمل پکن^۶ که از سوی چهارمین کنفرانس سازمان ملل متحد در مورد زنان در سپتامبر ۱۹۹۵ صادر شد نیز بر لزوم مبارزه با خشونت جنسی علیه زنان تأکید داشته‌اند. ولی بعد از این اعلامیه‌ها و دستورالعمل‌ها مجدداً شاهد خشونت جنسی در جنگ‌های اخیر مانند هجوم داعش علیه کشورهای مثل سوریه و عراق بوده‌ایم.

استمرار خشونت‌های جنسی علیه زنان در جنگ، مستلزم انجام کارهای بیشتری غیر از صدور اعلامیه و دستورالعمل سازمان‌های بین‌المللی است. یکی از فعالیت‌هایی که برای مبارزه با این امر باید صورت پذیرد، فعالیت‌های فرهنگی از جمله ساخت فیلم و مستند و بیان قبح این امر است. در این مقاله، بیشتر به نقش فعالیت‌های فرهنگی همچون ساخت مستند در مورد خشونت جنسی علیه زنان در جنگ‌ها اهمیت داده شده است. در این پژوهش، اعتقاد بر این است که علاوه بر اقدامات بین‌المللی، کارهای فرهنگی از جمله ساخت مستند، مردم را به قبح مسائل بیشتر آگاه می‌کند و فرهنگ احترام به زنان در جنگ‌ها در ذهن بینندگان این مستندها ترسیم می‌شود. از جمله تلاش‌هایی که برای مبارزه با خشونت جنسی علیه زنان در جنگ صورت گرفته، مستندهایی بوده که پس از

1. Geneva Convention on Prisoners of War (1929)
2. The Geneva Conventions of 1949 and their Additional Protocols
3. Art 27, Geneva Convention IV, 1949
4. Women shall be especially protected against any attack on their honor, in particular against rape, enforced prostitution, or any form of indecent assault
5. Vienna Declaration and Programme of Action
6. Beijing Declaration and Platform for Action

بازنمایی خشونت علیه زنان در جنگ (مطالعه موردی: مستند زنانی با گوشواره‌های باروت)

جنگ یا در حین جنگ سعی در نشان دادن این جنایت‌ها داشته است. برخی از این مستندها فرد آسیب‌دیده و برخی دیگر فرد محاکمه‌شونده را نشان می‌دهند. این مستندها باید مورد نقد قرار گرفته تا کاستی‌های آنها برطرف شود و جنایات را بدون آسیب مجدد به فرد آسیب‌دیده و در راستای حل مشکلات آنها نشان دهند یا در راستای بیان قبح این جنایت باشند. این مقاله در نظر دارد مستند زنانی با گوشواره‌های باروتی را بازنمایی کند و ابعاد و جنبه‌های خشونت جنسی علیه زنان در جنگ‌ها به‌ویژه در این مستند را شناسایی کند.

پیشینه پژوهش

در جست‌وجو برای یافتن مقالاتی با مضمون بازنمایی خشونت علیه زنان در جنگ در منابع معتبر، مقاله‌ای با این عنوان یافت نشد. با توجه به جست‌وجوی انجام‌شده در این موضوع مشخص شد تحقیقاتی در حوزه‌های مشابه انجام شده که بیشتر در مورد خشونت جنسی علیه زنان و نیز بازنمایی فیلم‌ها و سریال‌ها با موضوعات دیگر نوشته شده است. در ادامه به برخی از این تحقیقات که توسط پژوهشگران خارجی و داخلی صورت پذیرفته، اشاره شده است.

لوسی اسپولیاری^۱ و نلا ون دن برندت^۲ در سال ۲۰۲۰ مقاله‌ای با عنوان «مستندسازی تغییر دین: چهارچوب‌هایی از زنان مسلمان شده در مستندهای انگلیسی و سوئیسی» نوشتند. در این مقاله دو مستند انگلیسی مرا مسلمان کن^۳ و مستند سوئیسی (نوکیشان الله)^۴ این موضوع مورد بررسی قرار گرفته که چرا زنان غربی که در بسترهای لیبرال پرورش یافته‌اند، به اسلام گرویده‌اند؟ در این مقاله، ابتدا محققان این پژوهش را در ادبیات موجود در مورد جنسیت و گرویدن به اسلام قرار داده و رویکرد خود را مطالعه مستندهای مربوط به گرایش زنان به اسلام ترسیم کرده‌اند. سپس این دو مستند را با تمرکز بر دغدغه‌های مشترک‌شان، یعنی برابری جنسیتی و ستم بر زنان و محیط خانوادگی نوکیشان زن تحلیل کرده‌اند. محققان استدلال کرده‌اند که بازنمایی فیلم‌های ساخته شده در مورد نوکیشان

1. Lucy Spoliar
2. Nella van den Brandt
3. Make me Muslim
4. Les Converties d'Allah

بازنمایی خشونت علیه زنان در جنگ (مطالعه موردی: مستند زنانی با گوشواره‌های باروت)

زن، روشن می‌کند اروپایی‌ها با استفاده از چه روش‌هایی، سعی می‌کنند زنان نوکیش را مسلمان متعصب- آسیب‌پذیر و مستعد رادیکال‌سازی و مورد تهدید اسلام «ستمگر» نشان دهند.

ناپات روانگناپاکول^۱ و دیگران (۲۰۱۸) در مقاله‌ای با عنوان دیدگاه‌های خشونت علیه زنان در فیلم تایلندی: ابدیت، فیلم مذکور را مورد مطالعه قرار دادند. این مطالعه نشان داد که خشونت علیه زنان همچنان ادامه دارد و در فیلم نمایان است که شامل خشونت مستقیم، ساختاری و فرهنگی است. خشونت مستقیم که شامل سیلی زدن، گاز گرفتن، فحش و دشنام دادن است، در حالی که خشونت ساختاری شامل بی‌عدالتی و ساختار قدرت است. خشونت فرهنگی نیز سلطه‌پذیری، مردسالاری و اسارت زناشویی است. اهمیت این مطالعه در درک عمیق‌تر انواع خشونت‌هاست تا شرکت‌های فیلم‌سازی بتوانند در ساختن فیلم‌ها به این نکته توجه کرده و خشونت علیه زنان را در فیلم‌ها به حداقل برسانند. در مقاله ذکرشده اگرچه خشونت‌های انجام شده علیه زنان در جنگ بررسی نشده، ولی در کل برای آشنایی با انواع خشونت‌ها علیه زنان و روش بازنمایی آنها مفید است.

تالس ویلال سانتریو^۲ (۲۰۱۷) در مقاله‌ای با عنوان سینما و خشونت علیه زنان: مشارکت در تشکیل روان‌شناسان بالینی، فیلم‌هایی را مورد مطالعه قرار می‌دهد که نشان‌دهنده واقعیت زنان در شرایط خشونت است. بنابراین می‌توان این فیلم‌ها را به ابزار آموزشی تقویت‌کننده برای بحث و تأمل در مورد مسائل جنسیتی و ارتقای سلامت در زمینه خشونت علیه زنان تبدیل کرد.

کابری گاین^۳ (۲۰۱۵) در مقاله‌ای با عنوان «زنان، جنگ و سینما»، ساختار زنان در فیلم‌های جنگ استقلال بنگلادش را بررسی می‌کند. وی در این مقاله، ۲۶ فیلم بلند و ۷ فیلم کوتاه در مورد جنگ‌های استقلال بنگلادش که طی آنها، بنگلادش در سال ۱۹۷۱ از پاکستان جدا شد را مورد تحلیل قرار می‌دهد. این مقاله با ترکیبی از سه چهارچوب نظری بازنمایی، نمادشناسی و فمینیستی بررسی شده است. نتایج این تحلیل نشان می‌دهد با وجود حضور زنان و نقش‌های چندجانبه آنها در جنگ،

1. Napat Ruangnapakul
2. Tales Vilela Santerio
3. Gayen Kaberi

بازنمایی خشونت علیه زنان در جنگ (مطالعه موردی: مستند زنانی با گوشواره‌های باروت)

فیلم‌های بنگلادش هیچ تصویرسازی برای نشان دادن زنان به عنوان قربانیان تجاوز منفعل و تجاری‌سازی تجاوز نداشتند. زنان در این فیلم‌ها هرگز به عنوان مبارزان برای آزادی نشان داده نشده بودند. در این فیلم‌ها زنان هر نقشی داشته باشند، در نهایت، یا کشته می‌شوند یا مورد تجاوز قرار می‌گیرند یا دیوانه می‌شوند یا ناگهان مخفی می‌شوند و به عنوان یک شخصیت نرمال در فیلم نشان داده نمی‌شوند. در سال‌های بعدتر نیز در فیلم‌های بنگلادش، زنان نقش فعالی در مبارزات نداشتند. این مطالعه، دلیل نادیده‌انگاری نقش زنان در مبارزات استقلال در فیلم‌ها را بررسی کرده است.

کلی لورنت^۱ (۲۰۱۵) در پایان‌نامه خود با موضوع سلاح جنگ: بازنمایی خشونت جنسی در سینمای جنگ معاصر آمریکا توضیح می‌دهد که کمبود بازنمایی خشونت جنسی در سینمای جنگ معاصر آمریکا، تجاوز را از حافظه عمومی تاریخ نظامی پاک می‌کند. وی اذعان می‌کند که محدودیت بازنمایی تجاوز و خشونت جنسی در جنگ‌ها نه تنها در سینما بلکه در اسناد تاریخی، باعث دیده نشدن قربانیان این خشونت‌ها می‌شود. وی در مقاله خود که از سه بخش تشکیل شده، در بخش اول بررسی می‌کند که چه ادبیاتی در خشونت جنسی در زمان جنگ وجود دارد و نقص بازنمایی از کمبود منابع آکادمیک و تاریخی است. در بخش دوم، فیلم تلفات جنگ^۲ که در مورد جنگ ویتنام می‌باشد را بررسی می‌کند. در بخش سوم، در مورد خشونت جنسی در بین نظامیان آمریکایی، بازنمایی فیلم دختر ژنرال^۳ را بررسی می‌کند.

در پژوهش‌های داخل کشور نیز به تحقیقات زیر می‌توان اشاره نمود که در موضوعات نزدیک به مقاله حاضر انجام شده‌اند:

آقایی و مرادی (۱۳۹۷) در مقاله‌ای با عنوان سازوکارهای واکنشی شورای امنیت به تجاوز جنسی در روند درگیری‌های مسلحانه (با تأکید بر قطعنامه‌های ۱۳۲۵ و ۱۸۲۰ شورای امنیت)، با روش توصیفی-تحلیلی و با هدفی کاربردی، عملکرد شورای امنیت پیرامون تجاوز جنسی در درگیری‌های مسلحانه را بررسی کرده‌اند.

1. St-Laurent, Kelly
2. Casualties of War
3. The General Daughter

بازنمایی خشونت علیه زنان در جنگ (مطالعه موردی: مستند زنانی با گوشواره‌های باروت)

آقاگل‌زاده و بیدادیان (۱۳۹۶) در تحقیقی با عنوان «راهبردهای زبانی در بازنمایی خشونت در ژانر درام اجتماعی فیلم‌های فارسی: رویکرد تحلیل گفتمان انتقادی (تحلیل موردی سه فیلم سینمایی)»، خشونت زبانی در سه فیلم سینمایی محیا، چهارشنبه‌سوری و ابد یک روز را مورد بررسی قرار داده و در نهایت به این نتیجه رسیده‌اند که در فیلم‌های مذکور، بافت موقعیت، نوع گفتمان و نیز مسائل و مشکلات اجتماعی مانند خیانت، باورهای نادرست سنتی، اعتیاد، ازدواج مصلحتی و طلاق، پیش‌شرط‌های وقوع خشونت زبانی به حساب می‌آیند و با توجه به تحلیل داده‌های پژوهشی مشخص گردید که راهبردهای زبانی (استعاره، تمثیل، قسم، نفرین، دشواژه، ارجاع، صورت خطاب، جملات پرسشی و امری و کنش گفتار غیرمستقیم) ابزارهایی برای بازنمایی خشونت زبانی و بیان مشکلات و مسائل اجتماعی در این فیلم‌های سینمایی هستند.

فومنی (۱۳۹۶) در مقاله جنسی علیه زنان در جنگ و بلایا؛ عوارض و مداخلات، با روش کار مطالعه مروری نقلی مقالات، از ۲۸ مقاله، ۱ گایدلاین وزارت بهداشت، آگاید لاین سازمان جهانی بهداشت استفاده کرده و به این نتیجه رسیده که با توجه به یافته‌های این مطالعه و سایر مطالعات، همه اشخاص قربانی خشونت جنسی و تجاوز، مستحق حقوقی از قبیل حق زندگی، امنیت، آزادی شخصی، رهایی از شکنجه و ستمگری، حق درمان و بهداشت، هستند. دولت‌ها وظیفه قانونی برای جلوگیری از خشونت‌های جنسی، تأمین خدمات بهداشتی و تضمین کیفیت آنها برای پاسخ به خشونت‌های جنسی دارند، به خصوص در شرایط بحران و حوادث غیرمترقبه و جنگ که احتمال خشونت و تجاوز و نابرابری علیه زنان افزایش پیدا می‌کند.

خاک (۱۳۸۷) در مقاله‌ای با عنوان جرم‌انگاری خشونت جنسی در حقوق بین‌الملل کیفری به بررسی جرم‌انگاری خشونت جنسی در حقوق بین‌الملل کیفری پرداخته و در نهایت به این نتیجه رسیده که هنوز دسترسی به عدالت برای زنان و کودکان و حتی مردانی که قربانی خشونت جنسی در مخاصمات گردیده‌اند، وجود ندارد. این مقاله در سه بخش جنایات، خشونت جنسی، مصادیق و عناوین مجرمانه را در اسناد مختلف بین‌المللی مورد بحث و بررسی قرار داده است.

بازنمایی خشونت علیه زنان در جنگ (مطالعه موردی: مستند زنانی با گوشواره‌های باروت) | تفاوت پژوهش حاضر با تحقیقات گذشته در این است که با توجه به اهمیت و نقش رسانه در افزایش آگاهی‌های عمومی، در این مقاله تلاش شده تا مسئله خشونت علیه زنان در مستندی جنگی، مورد مطالعه و بررسی قرار گیرد. این در حالی است که در میان تحقیقات خارجی و داخلی بررسی شده بیشتر جنبه‌های حقوق بین‌الملل در جنگ مدنظر قرار گرفته و یا بحث رسانه و سینما در آن برجسته شده است.

چهارچوب نظری

در این مقاله تلاش شده تا از نظریه بازنمایی به عنوان چهارچوبی ارجاعی و استنادی در مراحل مختلف تحقیق به ویژه تحلیل یافته‌ها استفاده شود.

نظریه بازنمایی

بازنمایی از دیدگاه استوارت هال استفاده از زبان برای تولید نکته‌ای معنادار درباره جهان است؛ معنا در ذات وجود ندارد بلکه ساخته می‌شود و نتیجه و محصول یک رویه دلالتی است (یان هاسی، ۲۰۱۴). نظریه بازنمایی در پارادایم برساخت‌گرایی می‌گنجد. از این رو، به مطالبی که رسانه‌ها عرضه می‌کنند، نحوه انعکاس موضوعات، انواع گفتمان‌ها و هویت‌هایی که مطرح می‌شوند، توجه خواهد کرد و این پرسش محوری که «چه مطالبی و چگونه از سوی رسانه‌ها عرضه می‌شوند؟» (دالگرن، ۱۹۹۵).

استوارت هال رسانه‌ها را بخشی از سیاست معناسازی تعریف کرده و معتقد است آنها به رویدادهایی که در جهان به وقوع می‌پیوند، معنا می‌دهند. رسانه‌ها واقعیت را تعریف کرده و به جای اینکه فقط واقعیت‌های موجود را انتقال دهند، از خلال گزینش، عرضه و سپس بازتولید و صورت‌بندی مجدد یک رویداد، برای آن معنا می‌آفریند (وليامز، ۲۰۰۳).

مفهوم بازنمایی در رسانه‌ها نیز ناظر بر عملکرد رسانه و شیوه ارائه پیام محسوب می‌شود. بُعد بازنمایی، توجه ما را به تولیدات رسانه‌ای جلب می‌کند. این بعد

1. Ian Hussey
2. Peter Dahlgern, Television and the Public Sphere: Citizenship, Democracy and the Media (Media Culture & Society series)
3. Kevin williams

بازنمایی خشونت علیه زنان در جنگ (مطالعه موردی: مستند زنانی با گوشواره‌های باروت)

شامل این زمینه‌ها می‌شود: مطالبی که رسانه‌ها عرضه می‌کنند، نحوه انعکاس موضوعات، انواع گفتمان‌های مطرح و ماهیت مباحث و مناظرات ارائه شده. بازنمایی به ابعاد اطلاعاتی و فرا اطلاعاتی تولیدات رسانه‌ای از جمله ابعاد نمادین و بدیهی آن اشاره دارد. بعد بازنمایی در گستره عمومی به پرسش‌های اساسی نظیر اینکه چه مطالبی باید برای انعکاس انتخاب شوند و چگونه به بینندگان عرضه گردد، اشاره می‌کند.

خشونت

خشونت، هر گونه رفتار خشن و آزاردهنده‌ای را شامل می‌شود که از طرف یک عامل بیرونی علیه تمامیت جسمانی و روانی یک فرد اعمال می‌شود. عوامل خشونت از طریق اعمال شدت، زور و فشار بر فرد یا گروه، آن‌ها را وادار به انجام عمل یا اعمالی خلاف میل و اراده‌شان می‌کنند. رفتارهایی مانند آزار روحی و جسمی، کتک زدن، زخمی کردن، شکنجه کردن، مجبور به انجام کاری کردن، از اشکال رایج خشونت است. علاوه بر اینها هرگونه آسیب‌رسانی احساسی و معنوی بر فرد با عنوان خشونت جای می‌گیرد (معینیان، ۱۳۹۱). طبق تحقیقات صورت گرفته، شایع‌ترین انواع خشونت‌های مبتنی بر جنسیت عبارت‌اند از:

- ❖ خشونت‌های جنسی
- ❖ خشونت‌های خشمی
- ❖ خشونت‌های روانی و احساسی
- ❖ اعمال سنت‌های مضر (مانند قطع اندام جنسی زنان)

خشونت‌های اقتصادی-اجتماعی (مانند جلوگیری از تحصیل دختران، خشونت‌های مربوط به مهریه و جهیزیه، محدودیت شدید امکانات معیشتی و منع رفت و آمد) (داشاد و مختارزاده، ۱۳۹۷).

همان‌گونه که در دسته‌بندی بالا مشاهده کردیم، خشونت‌های مبتنی بر جنسیت فراتر از خشونت‌هایی نظیر تجاوز هستند، اما بارزترین خشونت اعمال شده علیه زنان در مستند مورد مطالعه در این پژوهش خشونت جنسی بود. بنابراین نیاز می‌بینم این نوع خشونت را مفصل‌تر توضیح دهم.

بازنمایی خشونت علیه زنان در جنگ (مطالعه موردی: مستند زنانی با گوشواره‌های باروت)

واژه تجاوز ترجمه کلمه انگلیسی «Rape» و به معنای ربایش است. در فرهنگ هریتیج به معنای اجبار فرد به تسلیم عمل جنسی، عمل تصرف و ضبط همراه با اعمال زور، اختفاف و بی‌حرمتی آمده است (بروب ۱۹۸۹، ۹). تجاوز جنسی یک سلاح رایج جنسی است که جزئی جدانشدنی از قدرت و حقوقی است که ساختار قدرتمند (سیستمی که در موضع قدرت است) آن را اعمال می‌کند و تجاوز، ابزار قدرتمند اشغالگری، تسخیر و همچنین یک پاداش در قبال پیروزی نظامیان در جنگ است. در دوران جنگ، تجاوز مکرراً با اهداف نژادی و زن‌ستیزانه و به قصد در هم شکستن و تحقیر طرف مغلوب در جنگ به کار می‌رود و این احتمال که زنان قربانی تجاوز باردار شوند و کودکان دشمن را به دنیا بیاورند، تأثیرگذاری این برنامه را دوچندان می‌کند.

روش پژوهش

روش این پژوهش، کیفی و از نوع تحلیل محتوای کیفی و تحقیقی تحلیلی-توصیفی است. در روش تحلیل محتوای کیفی مستند حاضر، سکانس‌ها و اپیزدهای آن به مثابه متن انتخاب شده و با توجه به محوریت موضوع مورد تحلیل قرار گرفته‌اند. از این رو، تصاویری که در مستند نشان داده می‌شود، از جمله پوشش زنان، نشانه‌های غم در گفتار و رفتار، بیماری بچه‌ها و زخمی شدن و آسیب دیدن آنها در جنگ تحلیل می‌شود. در تحلیل محتوای کیفی این مستند، تلاش شده تا سکانس‌ها و اپیزودهایی که محتوای آن خشونت علیه زنان است، به طور هدفمند انتخاب شده و مورد تحلیل قرار گیرد. تحلیل محتوای کیفی به عنوان یک روش و استراتژی، به نوعی پایه روش تحقیق کیفی محسوب شده و هر یک از روش‌ها و استراتژی‌ها در سنت پژوهش کیفی در نهایت تبدیل به متن شده و به مثابه یک متن مورد تحلیل قرار می‌گیرد.

در فرایند تحلیل داده‌ها با توجه به محتوای مستند، زنانی که در مستند به تصویر کشیده شده‌اند را در سه دسته زنان داعشی داخلی، زنان داعشی خارجی که اغلب موافق داعش بودند و دسته زنان کوجو تقسیم‌بندی نموده و براساس این دسته‌بندی، متن مورد تحلیل قرار گرفته است. در بخش گزارش یافته‌ها روایت‌های این سه دسته زن، در سه جدول جداگانه ارائه شده و نشانه‌ها و

بازنمایی خشونت علیه زنان در جنگ (مطالعه موردی: مستند زنانی با گوشواره‌های باروت)

کدهایی که از اظهارات آنها و با توجه به محوریت و موضوع خشونت علیه زنان در جنگ مطرح شده، استخراج شده و مورد تحلیل قرار گرفته است.

به منظور افزایش اعتبار یافته‌های تحقیق، ضمن اجماع نظرات محققین مشارکت‌کننده در تحلیل و تفاسیر ارائه شده و همچنین مقوله‌بندی‌ها و مفهوم‌سازی‌ها؛ تلاش شده تا در بخش گزارش یافته‌ها، از طریق مستندسازی و توصیف و ارجاع به سکانس و اپیزود مورد مطالعه، زمان دقیق به تصویر کشیده شدن صحنه مدنظر، ذکر شود.

جامعه آماری در این مطالعه، روایت زنانی است که در این مستند نشان داده شده و نیز سکانس‌ها و اپیزودهایی است که تصاویر آنها مورد تحلیل و بررسی قرار می‌گیرد. داده‌های موردنظر نیز از اتفاقات مستند و صحبت‌های زنان گردآوری می‌شود. در این پژوهش مستند «زنانی با گوشواره‌های باروتی» ساخته رضا فرهمند، درباره هجوم داعش به شمال عراق، مورد بازنمایی و تحلیل قرار می‌گیرد.

در مستند زنانی با گوشواره‌های باروت، تمرکز بر روی زنانی است که همسران داعشی دارند. شاید در ظاهر این زنان مورد خشونت قرار نمی‌گیرند، چون طرفی که خشونت جنسی را اعمال می‌نماید همسران همین زنان هستند، ولی با توجه به کردار این زنان پی خواهیم برد که این زنان نیز گرفتار نوعی از خشونت جنسی هستند.

معرفی مستند زنانی با گوشواره‌های باروت

این فیلم مستند در سال ۲۰۱۸ و به مدت زمان ۷۵ دقیقه به کارگردانی رضا فرهمند ساخته و منتشر شد. در این مستند که به تهیه‌کنندگی مرتضی شعبانی است، به دو زبان فارسی و عربی صحبت می‌شود. این مستند درباره خبرنگار عراقی به نام نور است که مشغول تهیه گزارش از نبرد با داعش است و به همین واسطه با زنان مختلف داعشی و غیرداعشی مواجه می‌شود. مستندی است که درباره خانواده‌های اعضای گروهک تروریستی داعش در سال ۲۰۱۱ تا ۲۰۱۷ ساخته شده است. این مستند روایتی است از زنان داعشی حاضر در کمپ‌های سازمان ملل که همسران‌شان در جنگ کشته شده‌اند یا فرار کرده‌اند.

بازنمایی خشونت علیه زنان در جنگ (مطالعه موردی: مستند زنانی با گوشواره‌های باروت)

اهداف و موضوعات متفاوت نوشته شده درمورد این فیلم که در بالا ذکر کردیم، باعث شد که به سراغ کارگردان این مستند آقای رضا فرهنگد برویم و درمورد ساخت این مستند گفت وگو کنیم. این کارگردان در روزهای اواخر حضور داعش در عراق و پس از آن که ارتش عراق و نیروهای حشدالشعبی مناطق زیادی را از داعش بازپس گرفته بود، با هدف ساخت مستند جنگی به عراق می‌رود. در آنجا به شکل اتفاقی خانم نورالحلی را می‌بیند که خبرنگاری مستقل بوده و مشغول تهیه گزارش از مناطق جنگی است. آقای فرهنگد که سابق بر این به موضوعات زنان علاقمند بوده و نیز شجاعت کاری نورالحلی را پسندیده، به وی پیشنهاد همکاری می‌دهد. در جلسه‌ای که با کارگردان این مستند آقای فرهنگد برگزار شد، در صحبت‌های‌شان درمورد این مستند به نکات ذیل اشاره کردند:

- باور نمی‌کرد که زنانی باشند که از حضور داعش احساس رضایت‌مندی کنند، ولی با چشم خود دیده بود زنان عراقی طرفدار داعش نیز وجود دارند و از حجاب و پوشش داعش و نیز حقوقی که برای همسران آنها در نظر گرفته بود، راضی بودند.

- یکی از شانس‌های آقای فرهنگد (به قول خودش) آشنایی با خانم نورالحلی بود که به عنوان خبرنگار در آنجا حضور داشت. آقای فرهنگد که شخصاً علاقه‌مند به موضوع زنان بود، به وی پیشنهاد همراهی با آنها در ساخت مستند را می‌دهد، خانم نورالحلی می‌پذیرد و جاهایی که حتی قرار بود تصویربرداری نشود و ورود به آنها بسیار سخت و خطرناک بود، خانم نورالحلی قبل از دیگران وارد می‌شد. در مستند شاهد هستیم که با اصرار درخواست حضور در جبهه می‌کند و در این کار موفق می‌شود. آقای فرهنگد توضیح داد چون قبلاً در جبهه جنگ تصویربرداری نکرده بود، تصمیم نداشت وارد مکان‌هایی شود که هنوز جنگ بین داعش و سربازان عراقی جریان داشت ولی خانم نورالحلی اصرار می‌کرد و قبل از دیگر اعضای گروه به آن مکان‌ها می‌رفت.

- پس از تصویربرداری از روستای داعشی‌ها قرار بود مستند به پایان برسد، ولی خانم نورالحلی اصرار داشت به کوجو بروند و از آن مکان تصویربرداری کنند. کوجو در آن زمان متروکه بود و اهالی آن یا توسط داعش کشته شده بودند یا در

بازنمایی خشونت علیه زنان در جنگ (مطالعه موردی: مستند زنانی با گوشواره‌های باروت)

شهرهای مختلف عراق و نیز کشورهای دیگر پراکنده بودند. دو خانم و پسری که در مستند می‌بینیم، همان روز از آلمان آمده بودند تا سراغ خانواده خود را بگیرند. شوهران این دو خانم کشته شده و در قبری دسته‌جمعی دفن شده بودند. آقای فرهمند از دیگران خواست تا قبل از تصویربرداری، این مسئله را به آنها اطلاع ندهند.

- کودکانی که پدر آنها داعشی بوده و مادر خارجی داشتند را در مستند، بدون لباس دیدم. علت را از آقای فرهمند پرسیدم و او جواب داد به علت گرمای طاقت‌فرسای عراق در آن وقت از سال خیلی از مادران بچه‌های خود را لخت می‌کردند. البته در مستند هنوز زنان داعشی را با حجاب کامل می‌دیدم، این موضوع نشان می‌دهد که آنها به داعش و اعتقاداتش وفادارند.

یافته‌های پژوهش

روایت مستند

این مستند با دوییدن یک زن و فرار وی برای رهایی از مرگ آغاز می‌شود. زنی با لباس پوشیده و راحت و همرنگ لباس نیروهای مسلح که مناسب کار خبرنگاری در میدین جنگ باشد، از ترس تک تیراندازها دنبال راهی برای فرار است. این زن یک خبرنگار است به نام نور که همراه تعدادی تصویربردار و عوامل رسانه‌ای دیگر برای به تصویر کشیدن جنگ آمده است. خانم نور زیر آتش تک‌تیراندازها در حال پیشروی است و حاضر نیست عقب برود و می‌خواهد در جبهه بماند، زیرا به گفته خودش با هدف نشان دادن خانواده‌ها به این مکان آمده است. با اصرار زیاد، رزمندگان را مجاب می‌کند که همراه آنها با تیم تصویربرداری به مناطق تحت سیطره داعش و خط مقدم برود. در این مستند، داعش بر تپه‌های اطراف منطقه سیطره پیدا کرده تا از بالای تپه‌ها بتوانند کل منطقه را تحت کنترل داشته باشند. در برخی خانه‌ها ماشین بمب‌گذاری شده پارک شده است. ارتش عراق مناطقی را از سیطره داعش بازپس گرفته، مردان داعشی خانه‌ها را ترک کرده و خانواده‌های آنها در خانه مانده‌اند و تک‌تیراندازهای آنها از پشت تپه‌ها ارتش را نشانه می‌گیرند. خانم نور سعی می‌کند از ارتشیان اجازه ورود به خانه داعشی و تهیه گزارش از خانواده‌های آنها را بگیرد. ارتش برای حفظ جان خبرنگاران آنها را از

بازنمایی خشونت علیه زنان در جنگ (مطالعه موردی: مستند زنانی با گوشواره‌های باروت)

این کار منع می‌کند.

کسانی که پس از پاک‌سازی منطقه از داعش در خانه‌ها مانده‌اند، زنانی هستند که همسران آنها داعشی بوده و بعد از هجوم ارتش عراق به سرعت فرار کرده و خانواده‌های خود را در خانه‌ها گذاشته‌اند و خود پشت تپه‌ها پناه گرفته‌اند. زنان و همچنین مرد مسنی که ادعا می‌کند پسر عموی خانواده است، همراه با زنان در خانه جا مانده، اصرار می‌کنند ارتباطی با داعش ندارند، ولی شواهدی وجود دارد که ارتباط او را با داعش اثبات می‌کند. دست‌های او می‌گویند زیاد با اسلحه کار کرده و این ارتباطش با داعش را اثبات می‌کند. نور از زنان داعشی دلجویی می‌کند، دختر بچه‌ای را که پدرش داعشی است، بغل می‌کند و او را نوازش می‌کند. نیروی اطلاعات عراق برای بازجویی از زن و بچه‌های داعشی وارد می‌شود، نور به شدت مخالفت می‌کند. با اینکه در ابتدا برای تهیه گزارش آمده بود، ولی بعد از دیدن اوضاع خانواده‌های داعشی نظرش عوض می‌شود. رسالت خبرنگاری را فراموش کرده و سعی می‌کند به آنها کمک کند. نور می‌گوید آنها زن و بچه هستند، بیشتر آنها زخمی هستند، حتی اگر مردان خانواده عضو داعش باشند و با ما بجنگند، زن و بچه‌های آنها گناهی ندارند. خانم نور با کمک نیروهای ارتش سعی می‌کند زنان و بچه‌ها را به منطقه امنی منتقل کند. زنان داعشی وقتی می‌بینند نور از آنها دفاع می‌کند و سعی می‌کند به آنها کمک کند، از او خواهش می‌کنند که در کنارشان بماند. نور با نیروهای ارتش عراق درگیر می‌شود. آنها به او گوشزد می‌کنند که وظیفه‌اش ثبت وقایع است، ولی او می‌گوید اکنون وظیفه دیگری دارد، فیلم‌برداری و ثبت وقایع به جهنم، او حاضر است حتی به قیمت اخراجش در کنار زنان و بچه‌ها بماند، آنها را نجات دهد و مانع از ورود ارتشیان و داد زدن آنها بر سر زنان داعشی شود، در آخر آنها را با نفربر به منطقه امنی منتقل می‌کند.

کمپ سازمان ملل برای نگهداری زنان داعشی غیر عراقی

پس از آن به محل نگهداری زنان داعشی غیر عرب می‌رود. بیشتر زنان نمی‌توانند به زبان عربی صحبت کنند. زنان داعشی غیر عراقی از کشورهایمانند ترکیه، روسیه، آذربایجان و چین هستند. بیشتر زنان یکی دو بچه کم سن و سال

بازنمایی خشونت علیه زنان در جنگ (مطالعه موردی: مستند زنانی با گوشواره‌های باروت)

به همراه دارند. بیشتر بچه‌ها لباس به تن ندارند و مانند کنه به مادران خود چسبیده‌اند. بچه‌های زیادی زیر یک سال سن دارند. پوشش زنان داعشی غیر عراقی متفاوت است. بسیاری از آنها با لباس مشکی و نقاب هستند. برخی از آنها در برابر برداشتن نقاب مقاومت می‌کنند. زنان و کودکانی که قبلاً به آنها کمک کرده بود، او را در اردوگاه زنان داعشی پیدا می‌کنند و از دیدنش خوشحال می‌شوند. کنار خیلی از آنها می‌نشینند، با آنها همدردی می‌کند. به بچه‌ها شکلات می‌دهد. پوشک بچه توزیع می‌کند. کنار زن مسنی می‌نشیند که از خستگی دراز کشیده و نوه‌هایش کنار او نشسته‌اند. زن مسن تعریف می‌کند که پدر بچه‌ها با نیروهای پیشمرگه است و مادر آنها خود را منفجر کرده و مرده، زیرا همسرش می‌خواست از او انتقام بگیرد.

نیروهای ارتشی به نور می‌گویند ما هم در طرف مقابل، چیزهایی را از دست دادیم، ما انسانیت خود را از دست نداده‌ایم، ولی مثلاً به این زنان چه بگوئیم. شوهران این زنان بلاهای زیادی بر سر ما آورده‌اند. نور پس از یک روز کاری با بچه‌هایش تماس می‌گیرد. بچه‌ها عید را به مادر خود تبریک می‌گویند و گریه می‌کنند. دل‌شان برای مادرشان تنگ شده است.

انواع زنان در مستند

زنان در این مستند به دو گروه تقسیم می‌شوند. یکی زنان داعشی و دیگری زنان عراقی که داعش به شهرهای آنها حمله کرده است. خود زنان داعشی نیز به دو گروه زنان داعشی خارجی و زنان داعشی عراقی تقسیم می‌شوند. به زنان در هر دو طرف جنگ ظلم شده، بسیاری از زنان خارجی داعشی طبق گفته یکی از آنها با دروغ و نیرنگ آورده شده‌اند (۳۳:۰۶)، داعش آنجا را برای آنها مثل بهشت توصیف کرده بود. خیلی از زنان اکنون از آمدن‌شان پشیمان شده‌اند، ولی راه برگشت ندارند (۲۱:۴۱). می‌توان گفت بدترین تصاویر این مستند مربوط به خانواده‌های داعشی غیرعراقی است. بیشتر بچه‌ها در بیمارانه‌ها زخمی شده‌اند، بچه‌هایی که پدران خود را نمی‌شناسند و به احتمال زیاد هرگز نخواهند شناخت، زیرا داعشی‌هایی که پدران آنها بودند یا کشته شده‌اند و یا به کشورهای خود بازگشته‌اند.

بازنمایی خشونت علیه زنان در جنگ (مطالعه موردی: مستند زنانی با گوشواره‌های باروت)

تصویر ۱- کودکان داعشی

زنان کوجو

زنان شهر کوجو از ایزدی‌های عراق هستند. این شهر توسط داعش محاصره شده بود. مردان را کشته و به زنان تجاوز شده، خانه‌ها ویران شده و چیزی از شهر باقی نمانده است. در زمان ساخت فیلم تنها دو دختر و یک پسر کم سن و سال باقی مانده بودند. این دو دختر و پسر در آلمان زندگی می‌کنند، ولی به طور تصادفی هنگام ساخت مستند به عراق مسافرت کرده بودند تا شاید نشانه یا ردپایی از ازدست‌رفتگان خود بیابند، و خاطراتی را تداعی می‌کردند که دو سال و نیم از آنها گذشته بود. ولی باز هم با یادآوری خاطرات گریه می‌کردند. به روایت فیلم، زنان کوجو را به عنوان برده جنسی اسیر کرده بودند و آنها را در مقابل یک آدامس یا یک پاکت سیگار می‌فروختند. همه مردم کوجو را در یک مدرسه

بازنمایی خشونت علیه زنان در جنگ (مطالعه موردی: مستند زنانی با گوشواره‌های باروت)

جمع کرده بودند. پسر عکس‌ها را یکی یکی معرفی می‌کند: برادرانش، پدرش، عموهایش، دایی‌هایش، دوستانش و همه مردان قبیله و شهرش.

زنان و دختران وارد مدرسه شده بودند و مردان را در حیاط مدرسه نگه داشته بودند. آنها را از خانواده‌هایشان (زن و بچه‌هایشان) جدا کرده بودند. به جز شیخ قبیله که زنان و دختران را ترک نکرده بود. زنان و دختران به مکان دیگری به نام سنجار منتقل شده بودند. آنها را به سه دسته تقسیم کرده بودند. دختران، مادران، زنان مسن. مادرها را روز بعد قتل عام کرده بودند. دختر ایزدی با گریه این داستان را تعریف می‌کرد، ولی در آخر تسلیم نشده و می‌گفت: «درسته کسی از مردم کوجو نمونده، ولی اسم کوجو نباید فراموش بشه، اسم کوجو باید تاج سر ایزدی‌ها بمونه». گویی این دختر رسالت جاودانگی شهر و قبیله خود را داشت و برای انجام این رسالت باقی مانده بود. بیشترین گریه دختر هنگامی است که به یاد می‌آورد او را به اسم کافر و بی‌دین صدا کرده‌اند. اما وحشتناک‌ترین داستان مربوط به قتل نوزاد است و مجبور کردن مادر به خوردن گوشت فرزندش برای اینکه به او تجاوز نشود.

محل اسکان خانواده‌های داعشی عراقی

خیلی از خانواده‌های عراقی داعشی همکاری با داعش را انکار می‌کردند. سه برادر نوجوان در مستند معرفی می‌شوند که یکی از آنها زخمی شده و دیگری برادر دوقلویش را که به داعش پیوسته، از دست داده است. نور درمورد مادرشان سؤال می‌کند که پس از پیوستن فرزندان نوجوانش به داعش چه کار کرد؟ برادرش می‌گوید: گریه کرد. مادر ولی می‌گفت وقتی پسرش به داعش پیوسته چهره‌اش نورانی شده و هیكلش بزرگتر شده بود.

خانم دیگری که همسرش به داعش پیوسته ادعا می‌کند که همسرش فقط تعمیرکار ماشین بود و اصلاً بمب‌گذاری نمی‌کرد. می‌گفت تهدید کردم که زندگی را رها می‌کنم و همسر داعشی او جواب داده بچه‌ها را بگذار و برو، زن دیگری می‌گیرم.

خانم دیگری می‌گوید همسر داعشی او کارمند حقوق‌بگیر ساده‌ای در داعش بود و نه کسی را کشت و نه کسی را اذیت کرد. افتخار می‌کرد که شوهرش

بازنمایی خشونت علیه زنان در جنگ (مطالعه موردی: مستند زنانی با گوشواره‌های باروت)

انتحاری نبوده و اینکه چون در مسائل دینی هم‌فکر شوهرش بوده از آمدن داعش خوشحال بودند. زیرا داعش قرار بود شریعت اسلامی را اجرا کند ولی بعد از رفتن داعش نقاب گذاشتن در بیرون خانه ممنوع بود. دختری می‌گوید آرزو دارد داعش برگردد.

پسر نوجوانی می‌گوید داعش را دوست دارد، ولی بعد از رفتن داعش اذیت شده، چون همه به او می‌گویند تو داعشی هستی. مادر نوجوان عصبی شده می‌گوید همه آنها منافق هستند. همه ساکنین اردوگاه، داعشی هستند. خانواده دیگری می‌گویند پدرشان به خاطر کار و حقوق به داعش پیوسته بود. با وجود این، داعشی‌ها مادر خانواده را کشته بودند. نور معتقد است این بچه‌ها باید بعد از برگشتن از اردوگاه، خاطره خوبی غیر از جنگ و خون‌ریزی با خود ببرند. از بچه‌های خانواده‌های داعشی عراقی می‌خواهد از بچه‌های داعشیان خارجی پذیرایی کنند، آنها را حمایت کنند، زیرا آنها بچه هستند و خسته و گرسنه. تنها چیزی که نور را در این مستند اذیت می‌کند و باعث عصبانیتش می‌شود، پای‌بندی زنان خارجی به داعش بود. زنانی که پس از رفتن داعش هنوز به این دولت سر بریدن و قتل پایبند بودند.

جدول ۱- مقوله‌های قابل برداشت از گفت‌وگوی زنان داعشی عراقی

نشانه	کلام	زنان داعشی
ترس	تو نرو، تو با ما بمون تو زن هستی. خیلی ترسیدیم. (۲۰:۱۶)	زن داعشی در منزل مانده
دفاع از داعش	ماشالا هیکلش بزرگ شد و چهره‌اش نورانی شد، خلاصه بزرگ‌تر شد. (۵۰:۵۸)	زن داعشی مادر نوجوان
نارضایتی از داعش	نه جسدش رو آوردن و نه حقوقی به ما دادن. (۵۱:۱۱)	زن داعشی مادر نوجوان
دفاع از همسر	احتمال زیاد تعمیرکار بود. (۵۱:۳۸)	همسر داعشی
تهدید همسر	بهش گفتم ولت می‌کنم میرم، گفت بچه‌ها رو بده و برو، بعدش هم زن می‌گیرم. (۵۲:۱۱)	همسر داعشی
اعتراف به عضویت	ام موسی شنیدیم که همسرتون داعشیه؟ بله (۵۲:۲۹)	همسر داعشی
دفاع از همسر	فقط تو بخش خمپاره بود، اصلا کسی رو نکشت (۵۲:۴۰)	همسر داعشی
دفاع از داعش	حقوق هم می‌گرفت؟ آره (۵۲:۵۳)	همسر داعشی
دفاع از داعش	انگار به یکباره تو این مسیر قرار گرفتیم (۵۳:۱۳)	همسر داعشی

بازنمایی خشونت علیه زنان در جنگ (مطالعه موردی: مستند زنانی با گوشواره‌های باروت)

نشانه	کلام	زنان داعشی
دفاع از داعش	داعش ما رو اذیت نکرد. از قدم گذاشتن تو مسیر داعش خوشحال بودیم (۵۳:۱۷)	همسر داعشی
دفاع از داعش	من از این قضیه خوشم اومده بود (پوشیدن خمار و نقاب) (۵۴:۰۰)	همسر داعشی
دفاع از همسر	اما حداقل شوهرم خودش رو منجر نکرد (۵۴:۲۶)	همسر داعشی
	چون قبلاً عذابی رو که الان کشیدیم، تصور نمی‌کردیم (۵۵:۰۶)	همسر داعشی
دفاع از داعش	دوست داری به اون زندگی و روزهای داعش برگردی؟ بله (۵۵:۲۱)	همسر داعشی
دفاع از داعش	آدم‌کشی و سربریدن و آوارگی چی میشه؟ من اینها رو ندیدم برای همین از اون‌ها متنفر نشدم (۵۵:۳۰)	همسر داعشی
دفاع از داعش	همه‌شون دروغگو هستن، همه‌شون منافق بودن، همه‌شون برای داعش دست زدن (۵۶:۳۲)	مادر نوجوان داعشی
دفاع از داعش	همه‌مون برای داعش کف زدیم و لباس داعشی پوشیدیم (۵۶:۵۳)	مادر نوجوان داعشی
کشتار داعش و نفرت از آن	هدی الان چه آرزویی داری؟ مادرم زنده بود (۵۷:۲۴)	دختر بچه داعشی
نفرت از داعش	دوست‌شون ندارم، فقط بابام رو دوست دارم (۵۷:۵۶)	دختر بچه داعشی
نفرت از داعش	چرا از داعش خوست نمیاد؟ چون مادرمو کشتن (۵۸:۰۴)	دختر بچه داعشی
اعتراف به کشتن و ارباب	وقتی بهشون اعتراض کردیم، نزدیک بود ما رو بکشن (۵۹:۰۳)	خواهر زن کشته شده توسط داعش

جدول ۲- مقوله‌های قابل برداشت از گفت‌وگوی زنان داعشی خارجی

نشانه	کلام	زنان داعشی
ابراز پشیمانی	می‌خوایم بریم ترکیه تو رو خدا کمک کنید. شوهرهامون ما رو به زور آوردن اینجا (۲۱:۴۱)	زن ترکی
ابراز پشیمانی	شوهران‌مان ما رو به زور اینجا آوردند (۲۱:۵۰)	زن ترکی
بی‌خیالی	چطور اومدی عراق؟ (با خنده) همون‌طور که بقیه اومدن (۳۱:۵۴)	زن روسی
بدقولی داعشی‌ها	وقتی ازدواج کردیم، شرط‌مان این بود که به آذربایجان برگردیم (۳۲:۲۵)	زن آذربایجانی
ابراز پشیمانی	نمی‌دونستیم اینجا اینجوریه (۳۲:۴۳)	زن آذربایجانی

بازنمایی خشونت علیه زنان در جنگ (مطالعه موردی: مستند زنانی با گوشواره‌های باروت)

نشانه	کلام	زنان داعشی
ابراز پشیمانی	در واقع ما را گول زدن و از طریق سوریه آوردن اینجا (۳۳:۰۶)	زن آذربایجانی
دفاع از داعش	به خاطر اسلام و شریعت آمدیم، ولی بمباران و جنگ آرامش را از ما گرفتند (۳۳:۳۴)	زن ترکی
دفاع از داعش	خدا را شکر به ما احترام می‌گذاشتند و مثل انسان زندگی می‌کردیم. همه چیز خوب بود (۳۴:۰۲)	زن ترکی
دفاع از داعش	مادران خسته و تنهای زیادی داشتیم، ولی وضع‌مون خوب بود و به ما رسیدگی می‌کردند. (۳۵:۰۳)	زن ترکی

جدول ۳- مقوله‌های قابل برداشت از صحبت‌های زنان کوجو

نشانه	کلام	زنان داعشی
خشونت جنسی	سخت‌ترین لحظه‌های زندگی‌مون سرنوشتی بود که دخترا بهش دچار شدن (۳۸:۰۵)	دختران کوجو
خشونت جنسی	شب که شد دخترهای مجرد، متأهل‌ها و پیرزن‌ها را جدا کردند (۳۹:۱۵)	دختران کوجو
خشونت جنسی	ساعت دو نصف شب که شد دخترها رو بردند موصول (۳۹:۱۶)	دختران کوجو
قتل	روز بعد همه مادرها رو کشتن (۳۹:۲۱)	دختران کوجو
ایستادگی	درسته کسی از مردم کوجو نمونه، کوجو باید کوجو بمونه، ولی اسم کوجو نباید فراموش بشه، اسم کوجو باید تاج سر ایزدی‌ها بمونه (۳۹:۴۳)	دختران کوجو
خشونت جنسی	همه‌مون رو بردن بالا و همه چی رو از ما گرفتن (۳۹:۵۹)	دختران کوجو
خشونت کلامی و توهین	وسط ما وابساده بودن و داد می‌زدن ای کفار (با گریه شدید) (۴۰:۱۴)	دختران کوجو
قتل و شکنجه	از اینجا دیدیم که جوون‌هامون رو می‌کشتن (۴۰:۳۵)	دختران کوجو
قتل و شکنجه	امیدمون به زندگی اینجا سربریده شد (۴۰:۴۴)	دختران کوجو
قتل، شکنجه، وحشی‌گری و خشونت جنسی	بدترین چیزی که دیدم وقتی بود که داعشی‌ها یک بچه کوچک رو کشتن و مادرش رو مجبور کردن گوشت بچه‌اش رو بخوره تا بهش تجاوز نکنن (۴۰:۴۸)	دختران کوجو
خشونت جنسی	هر روز و شب می‌اومدن و به عده از دخترها رو انتخاب می‌کردن (۴۴:۳۱)	دختران کوجو
خشونت جنسی	چه گناهی کرده بودیم که هر روز باید با ما این کار انجام می‌شد (۴۴:۴۶)	دختران کوجو

پذیرش ناشی از ترس یا رضایت

در گفتار زنان داعشی عراقی دفاع از داعش و قبول آن بسیار واضح است. کارگردان مستند نیز در جلسه‌ای مشترک این موضوع را ذکر کرد. از گفتار آنها پیداست که از حقوقی که به شوهران آنها پرداخت می‌شد، راضی بودند. با پوششی که داعش در آن منطقه زنان را مجبور به آن کرده بود نیز مشکلی نداشتند ولی فکر نمی‌کردند حکومتی که داعش در آن مناطق پایه‌گذاری کرده، به این زودی به پایان برسد. همچنین جنگ داعش با ارتش عراق باعث شده بود اعضای خانواده آنها کشته شوند و بسیاری از آنها بیوه شوند. تنها موردی که در مورد نفرت از داعش صحبت کرد، دختری بود که مادرش را جلوی چشمش کشته بودند و مانع بردن او به بیمارستان شده بودند.

برداشت نویسندگان

در مستند می‌بینیم که عراقی‌های اعضای داعش یا طرفدار آن، پس از شکست داعش در اردوگاه‌هایی با حداقل امکانات زندگی می‌کنند. بسیاری از آنها اعضای خانواده خود را از دست داده بودند. خیلی از کودکان مصدوم شده و تقریباً همه کودکان در شرایط غیرطبیعی زندگی می‌کنند. از رفتن به مدارس عادی محروم هستند. دختران در سن ازدواج، به نظر نمی‌رسد که شرایط ازدواج برای آنها در آن شرایط فراهم باشد. با وجود این می‌بینیم که بسیاری از آنها از داعش طرفداری می‌کنند که در این مورد، از نظر نویسندگان، می‌توان به این دلایل اشاره کرد:

از رفتن داعش مدت زمان زیادی نگذشته و افراد زیادی هنوز در شوک آمدن داعش بودند. یکی از دختران هنوز آرزوی بازگشت داعش را داشت. احتمال می‌رود بعد از چند سال که زندگی به شرایط عادی بازگشت، افراد متوجه شوند چه لطمه‌ای به زندگی آنها وارد شده است.

بسیاری از روستاهای عراق قبل از داعش از امکانات محروم بودند و حکومت تسهیلاتی برای آنها ایجاد نکرده بود. به خصوص که بسیاری از آنها سنی مذهب بوده و از حکومت شیعیان دل خوشی نداشتند. (نخست وزیر حکومت عراق و تعدادی از وزرا باید شیعی باشند).

بازنمایی خشونت علیه زنان در جنگ (مطالعه موردی: مستند زنانی با گوشواره‌های باروت)

تعدادی از افراد، عضویت در داعش را نوعی اشتغال به حساب می‌آوردند و از حقوقی که داعش به آنها پرداخت می‌کرد، راضی بودند.

تعدادی از زنان خارجی عضو داعش و همسران داعشیان، پشیمان بوده و تعدادی هنوز ابراز پشیمانی نمی‌کردند. بسیاری از آنها به دلیل شرایط اقتصادی یا هیجانانگیز جوانی و وعده‌های داعش در فضای مجازی به عراق آمده بودند و هنوز مدت زمان زیادی نگذشته تا فرزندان یتیم خود را به تنهایی و با ننگ فرزند داعش بودن بزرگ کنند.

در این مستند تنها زنانی که به صراحت از داعش نفرت داشتند، زنان کوجو بودند. این زنان هم‌کیش داعش نبودند، بلکه داعش آنها را کافر می‌نامید و قتل و تجاوز به آنها را مباح می‌دانست. عکس‌های افراد کشته‌شده روی دیوار نشان می‌داد که بیشتر اهالی این شهر کشته شده بودند و زنان نیز آواره شده و خانه و زندگی خود را از دست داده بودند.

شناسایی نحوه ترسیم و بازنمایی خشونت جنسی علیه زنان در مستند

در این مستند، شکنجه زنان به واسطه فرزندان آنها به تصویر کشیده است. خشونت‌هایی از قبیل، بیماری فرزندان و زخمی شدن آنها در جنگ، کشته شدن فرزند، کشتن نوزاد و خوراندن مادر از گوشت نوزاد دیده می‌شود. همچنین خشونت جنسی و تجاوز به زنان و دختران، قتل و شکنجه، خشونت کلامی و توهین نیز به تصویر کشیده است. گول زدن زنان به قصد ازدواج و همراه کردن آنها در جنگ از جمله نمونه‌های دیگر خشونت بود که در این مستند به تصویر کشیده است.

شناخت گروه‌های آسیب‌پذیر زنان در مستندهای مورد مطالعه

در این مستند، دختران از گروه‌های آسیب‌پذیر بودند زیرا به آنها تجاوز می‌شد و عده‌ای با نیرنگ و وعده‌های دروغین به مناطق جنگی آورده شده بودند. زنان و مادران نیز در این مستند قتل عام می‌شدند، فرزندان آنها مریض و بیمار می‌شدند. در این مستند، زنان در هر دو طرف، مورد شکنجه و خشونت قرار می‌گرفتند. زنان داعشی خارجی که به آنها دروغ گفته شده بود و آنها را آواره کرده

بازنمایی خشونت علیه زنان در جنگ (مطالعه موردی: مستند زنانی با گوشواره‌های باروت)

بودند و فرزندانی از داعشی‌ها به دنیا آورده بودند و کنار گذاشته شده بودند. یکی از زنان داعشی که از آذربایجان آمده بود، به صراحت از لفظ گول زدن استفاده می‌کند. زنی که از ترکیه آمده بود، ادعا داشت برای اسلام و شریعت آمده و می‌گفت تا قبل از محاصره داعش زندگی خوبی داشتند و با آنها مثل انسان رفتار می‌کردند. زنان غیر خارجی یعنی زنان داعشی‌های خود کشور که وارد جنگی ناخواسته شده بودند و خود و فرزندان‌شان آواره شده بودند. در کل از صحبت‌های زنان داعشی خارجی این گونه برداشت می‌شود که از پیوستن به داعش ناراضی نیستند. همچنین از رفتار داعشی‌هایی که همسران آنها بودند، شکایتی نداشتند ولی شرایط پیش آمده و فرار داعشی‌ها باعث شده بود از پیوستن به داعش پشیمان شوند. زنان داعشی داخلی اغلب از اینکه شوهران‌شان به داعش پیوسته بودند، ناراضی بودند، ولی بیشتر آنها ادعا می‌کردند که شوهران‌شان کسی را نکشته‌اند و مثلاً فقط کارمندی معمولی بوده‌اند.

نور الحلی: بارزترین شخصیت این مستند، خیرنگار این مجموعه، خانم نورالحلی است که در نقش‌های مختلفی ظاهر شده است. از صحبت‌های مختلف این زن در طول مستند و همچنین رفتارهای وی برداشت‌های مختلفی استنتاج می‌شود. با در آغوش گرفتن بچه‌های داعشی و دادن شکلات به آنها و همدردی با زنان و حمایت از زنان حتی در صورتی که زنان داعشی باشند، مهر و عطف مادانه‌ای از خود نشان می‌دهد. با اصرار در پیشروی و رسیدن به خط مقدم برای تهیه گزارش و عبور از مکان‌هایی که در تیررس داعش هستند، شجاعت خود را نشان می‌دهد.

نتیجه‌گیری

در مستند زنانی با گوشواره‌های باروتی دو سنخ زن نشان داده شده بودند. همسران داعشی‌ها که انواع دیگری از ظلم را بیان می‌کردند مانند گول زدن، ابراز پشیمانی، بی‌خانمان شدن. ولی سنخ دیگری از زنان که داعش به سرزمین‌های آنها حمله کرده بود که در این مستند زنان کوجو بودند، انواع دیگری از خشونت را تجربه کرده بودند که بارزترین مقوله آن خشونت جنسی بود. خشونت جنسی به صورت گسترده توسط داعشی‌ها علیه زنان کوجو اعمال شده بود. طبق صحبت‌های زنان کوجو، دختران را از دیگر زنان جدا می‌کردند و به آنها تجاوز می‌کردند. ولی در

بازنمایی خشونت علیه زنان در جنگ (مطالعه موردی: مستند زنانی با گوشواره‌های باروت)

مستند، از تجاوز به زنان متأهل صحبتی نشده نبود. زنان متأهل به گونه دیگری مورد خشونت قرار می‌گرفتند، با کشتن فرزندان کودک خود شکنجه شده یا به قتل می‌رسیدند. نتایج تحقیق کلی لوزنت (۲۰۱۵) نیز که در قالب پایان‌نامه و با موضوع سلاح جنگ: بازنمایی خشونت جنسی در سینمای جنگ معاصر آمریکا، انجام شده نیز نشان می‌دهد در ارتباط با بازنمایی خشونت‌های جنسی، محدودیت‌هایی در ارتباط با بازنمایی تجاوز و خشونت در جنگ در سینما و حتی در اسناد و مستندات تاریخی وجود دارد که این محدودیت‌ها در مجموع موجب شده تا قربانیان این خشونت‌ها دیده نشوند.

در این مستند، شکنجه زنان به واسطه فرزندان آنها به تصویر کشیده است. خشونت‌هایی از قبیل بیماری فرزندان و زخمی‌شدن آنها در جنگ، کشته شدن فرزند، کشتن نوزاد و خوراندن مادر از گوشت نوزاد دیده می‌شود. همچنین خشونت جنسی و تجاوز به زنان و دختران، قتل و شکنجه، خشونت کلامی و توهین نیز به تصویر کشیده شده است. گول زدن زنان به قصد ازدواج و همراه کردن آنها در جنگ از جمله نمونه‌های دیگر خشونت بود که در این مستند به تصویر کشیده شده است. زنان در این مستند با شکنجه فرزندان خود نیز مورد خشونت قرار می‌گرفتند. گویی این نوع خشونت نیز در جنگ‌ها رواج دارد.

در این مستند، مطابق با نظریه بازنمایی می‌توان شیوه ارائه پیام مؤلف از آنچه در طول جنگ بر زنان رفته است را به خوبی دریافت. روایتی از مؤلف که از پذیرش و همدلی با مهاجمین و تا ترس و شکنجه و از دست دادن بستگان و فرزندان را در زنان و روایت‌های آنان برجسته نموده است. در این مستند، تلاش شده تا تصویری از تجربه و روایت‌های گروه‌های مختلف زنان که به نوعی درگیر جنگ شده‌اند، نشان داده شده و سرگذشت هر کدام روایت شود. در این مستند، تصویری که از زنان برجسته شده، چه تصویر زنانی که مهاجمین را پذیرفته و به نوعی با آنان باشند نظیر زنان داعشی و همسران آنها و چه زنان کوجو، در مجموع طیف وسیع و گوناگونی از خشونت را تجربه می‌کنند، بی آن که نقشی بالاتر از قربانی برای آنها در نظر گرفته شده باشد. این یافته تحقیق مطابق با نتایج پژوهش گابین (۲۰۱۵) است. زنان در مستند حاضر تحت‌تأثیر جنسیت و ویژگی‌های جنسیتی‌شان نظیر مادری و وابستگی به فرزند، انواع خشونت و شکنجه را تجربه

بازنمایی خشونت علیه زنان در جنگ (مطالعه موردی: مستند زنانی با گوشواره‌های باروت)

کرده و قربانی خشونت‌های گروه مهاجم هستند، بدون آن که نقش فعال و سازنده چندان از آنها ترسیم شود، چهره‌ای ترسناک از جنگ و آنچه در آن بر سر زنان می‌گذرد، روایت می‌شود که به نوعی توانایی رهایی از آن را نداشته و در برابر آن منفعل هستند، بدون آن که برای نجات از آن اقدامی چندان مؤثر انجام دهند. با توجه به آنچه بیان شد، می‌توان گفت اگرچه جنگ با توجه به ویژگی‌ها و شرایطی که دارد، همواره تعداد زیادی از زنان و کودکان را به نوعی قربانی می‌کند و عده زیادی از زنان نیز همواره طیف وسیعی از خشونت را در طول جنگ تجربه می‌کنند، با این حال به نظر می‌رسد ترسیم روایت‌های زنانی که توانسته‌اند با ایفای نقش فعال شرایط را پشت سر گذاشته و یا نقش مؤثری در فرایند جنگ ایفا نمایند، در بخشی از این مستندات، ضمن ترسیم چهره جنگ و آنچه بر سر زنان روا داشته، می‌تواند در برهم زدن تصورات قالبی و کلیشه‌زدایی از جنگ و زن و همچنین آگاهی بخشی به زنان و کنشگران اجتماعی نقش مؤثری را ایفا نماید.

منابع

۱. آقاگل‌زاده، فردوس؛ و بیدادیان، فهیمه (۱۳۹۶). «راهبردهای زبانی در بازنمایی خشونت در ژانر درام اجتماعی فیلم‌های فارسی: رویکرد تحلیل گفتمام انتقادی (تحلیل موردی سه فیلم سینمایی)»، *فصلنامه علمی پژوهشی دانشگاه هنر*، شماره ۲۱، تابستان ۹۹.
۲. آقایی، سید داوود؛ و مرادی، هدی (۱۳۹۷). «ساز و کارهای واکنشی شورای امنیت به تجاوز جنسی در روند درگیری‌های مسلحانه (با تأکید بر قطعنامه‌های ۱۳۲۵ و ۱۸۲۰ شورای امنیت)»، *فصلنامه شورای فرهنگی اجتماعی زنان و خانواده*، سال بیست و یکم، زمستان ۱۳۹۷ شماره ۸۲، ۱۱۷-۱۳۳.
۳. تراشنده فومنی، آزاده (۱۳۹۶). «خشونت جنسی علیه زنان در جنگ و بلایا: عوارض و مداخلات»، *هشتمین کنگره بین‌المللی سلامت در حوادث و بلایا*، تهران.

بازنمایی خشونت علیه زنان در جنگ (مطالعه موردی: مستند زنانی با گوشواره‌های باروت)

۴. خاک، روناک (۱۳۸۷). جرم‌انگاری خشونت جنسی در حقوق بین‌الملل کیفری، مجله حقوقی، (۳۹)، ۱۰۱-۱۴۶.

۵. داشاب، مهریار؛ و مختازاده، سعیده (۱۳۹۸). «حمایت از زنان در برابر خشونت‌های جنسی و مبتنی بر جنسیت در بحران پناهندگی اروپا از منظر کمیساریای عالی سازمان ملل متحد در امور پناهندگان»، فصلنامه پژوهش حقوق عمومی، سال بیست و یکم، شماره ۶۲، بهار ۱۳۹۸.

۶. دانش، پروانه؛ شربتیان، محمد حسن؛ و طوافی، پویا (۱۳۹۶). «تحلیل جامعه‌شناختی خشونت خانگی علیه زنان و رابطه آن با احساس امنیت در خانه (مطالعه موردی زنان ۱۸-۵۴ ساله شهر میانه)»، پژوهش‌های راهبردی امنیت و نظم اجتماعی، سال ششم، شماره اول، بهار ۱۳۹۶.

۷. معینان، نرمینه (۱۳۹۱). «تحلیلی بر خشونت علیه زنان در خانواده (با نگاهی به جامعه ترکیه)»، زن و مطالعات خانواده، سال پنجم، شماره هفدهم، پاییز سال ۱۳۹۱، ۱۳۱-۱۴۶.

8. Gayen, Kaberi. (2015) Women, War and Cinema: Construction of Women in the Liberation War Films of Bangladesh. *French Journal foe Media Research* -32015- ISSN 2264-4733.
9. IAN HUSSEYY, (2014) Research Note NOTE ON STUART HALL'S "CULTURAL IDENTITY AND DIASPORA, Études socia listes: *The Journa l of the Society for Socia list Studies*.
10. Lucy Spoliar & Nella van den Brandt (2021), documenting conversion: Framings of female converts to Islam in British and Swiss documentaries, *European Journal of Women's Studies* 2021, Vol. 28(4) 471-85, a The Author(s) 2020.
11. Napat Ruangnapakul and others. (2018). Perspectives on Violence against Women in Thai Film: the Eternity. *Kasetsart Journal of Social science*, 39 (2018) .509-517.

بازنمایی خشونت علیه زنان در جنگ (مطالعه موردی: مستند زنانی با گوشواره‌های باروت)

12. Peter Dahlgern, (1995), *Television and the Public Sphere: Citizenship, Democracy and the Media* (Media Culture & Society series).
13. Kevin Williams (2003) *Understanding Media Theory*, Bloomsbury Publishing
14. Santerio, Tales Vilela. (2017) *Cinema and Violence against Women: Contribution to the Formation of Clinical Psychologist*, Trends in Psychology. Vol.25, n2, 415-426.
15. St-Laurent, Kelly. (2015) *Weapon of war: Representation of Sexual Violence in Contemporary American War Cinema*, B.A., the University of Auckland 2010.

